

VÁLLALATGAZDASÁGTANI ALAPFOGALMAK

(ÁR)BEVÉTEL	5
ÁLLANDÓ KÖLTSÉG (K_a)	4
AMORTIZÁCIÓ	7
ÁR	3
ÁTLAGOS (FAJLAGOS) HOZAM	5
ÁTLAGOS (FAJLAGOS) JÖVEDELEM	5
ÁTLAGOS (FAJLAGOS) KÖLTSÉG	5
BEFEKTETETT TÁRGYI ESZKÖZÖK	7
BRUTTÓ JÖVEDELEM (BJ).....	6
DEKONCENTRÁCIÓ	8
DIVERZIFIKÁCIÓ	8
EROFORRÁS	3
ÉRTÉKCSÖKKENÉS	7
FAJLAGOS RÁFORDÍTÁS	5
FEDEZETI HOZZÁJÁRULÁS (FH)	6
FEDEZETI ÖSSZEG	6
FEDEZETI PONT	6
FORGÓESZKÖZÖK	7
FŐTERMÉK	7
GAZDASÁGI EREDMÉNY vagy JÖVEDELEM	6
GAZDASÁGI HATÉKONYSÁG (GH)	6
GAZDASÁGI RENDSZER	3
GAZDASÁGI TEVÉKENYSÉG	3
GAZDASÁGOSSÁG	6
HOZAM (H)	4
HOZAM ÁRA ($\hat{A}_H$)	5
HOZAMÉRTÉK, TERMELÉSI ÉRTÉK (T_t)	6
HOZZÁADOTT ÉRTÉK	7
IKERTERMÉK	8
INPUT	3
JÖVEDELMEZOSÉG	6
KIADÁS	3
KONCENTRÁCIÓ	8
KÖLTSÉG	3
KÖLTSÉGSZINT	6
MARGINÁLIS ÖKONÓMIAI ELV	3
MELLÉKTERMÉK	8
MEZŐGAZDASÁGI TERÜLET	8
MINIMÁLIS vagy KRITIKUS HOZAM (MÉRET)	6
NETTÓ JÖVEDELEM (NJ)	6
NYERESÉG	7
OUTPUT	3
ÖNKÖLTSÉG	5
ÖSSZTERÜLET	8
RÁFORDÍTÁS	3
RÁFORDÍTÁS ÁRA ($\hat{A}_R$)	3
SPECIALIZÁCIÓ	8
SZŰKÍTETT KÖLTSÉG	6
TERMÉK SZERKEZET	7
TERMELÉSI SZERKEZET	7
TERMŐTERÜLET	8
VÁLLALATI CÉL	7
VÁLLALATI ÉRDEK	7
VÁLLALATI EREDMÉNY	7
VÁLLALATI VAGYON	7
VÁLTOZÓ KÖLTSÉG (K_v)	4
VESZTESÉG	7

GAZDASÁGI RENDSZER = olyan rendszer, amelyben az elemek egymással kölcsönhatásban létrehozzák azt a képességet, hogy a rendszer gazdasági tevékenységet tud folytatni. A vállalatok, vállalkozások tehát gazdasági rendszerek.

GAZDASÁGI TEVÉKENYSÉG = bevétel szerzés céljából folytatott rendszeres tevékenység, függetlenül a tényleges eredményétől.

MARGINÁLIS ÖKONÓMIAI ELV = azon felfogás, amely szerint a döntési probléma megoldásánál csak a **döntéstől függő változó költségeket** kell figyelembe venni, és a döntés helyességét az határozza meg, hogy a következő lépésben hogyan változik a döntési kritériumként szolgáló paraméter. Vagyis a határérték (marginális érték) alapján kell dönteni.

ÁR = az árucseré értékének pénzbeli megjelenése. Az a pénzmennyiség, amelyet egy bizonyos termék, vagy szolgáltatás mennyiségéért a piacon adnak.

ERŐFORRÁS = a termelés tényezői az erőforrások (pl. termőföld, műtrágya, munkaerő, gépek).

INPUT = tágabb értelemben bármi lehet, ami **a környezetből a rendszerbe kerül**. (Pénz, anyag, energia, információ.) Egyes környezeti hatások (pl. piaci hatások) úgy érvényesülnek, hogy a menedzsment információkat vesz fel a környezetből, és ennek hatására az információ feldolgozási és döntéshozatali eljárások alapján módosításokat hajt végre a rendszer struktúrájában vagy működésében. A rendszerbe zavaró hatások, káros inputok is bekerülhetnek (pl. szennyező anyagok). Szorosabb értelemben input alatt **csak a rendszer számára szükséges, hasznos dolgokat értjük**. A hasznos inputoknak még szűkebb körét jelentik a ráfordítások.

Általában az inputok **anyag, energia és információ jellegűek** lehetnek. Az inputok körébe beletartoznak tehát a szervezési, irányítási tevékenységek során kifejtett emberi erőfeszítések, szellemi teljesítmények is.

ÁTALAKÍTÁSI FOLYAMAT (transzformáció) jelenti a rendszer működésének lényegét, amely során az inputok teljesen vagy részben átalakulnak. Az átalakítási folyamatok az átalakítás jellege szerint termelő (termék-előállító), szolgáltató, feldolgozó, tárolási, értékesítési, stb. folyamatok lehetnek. Nagyobb vállalatoknál a rendszeren belül ezek mindegyike előfordulhat, de lehetséges az is, hogy egy vállalkozás csak egyféle átalakítási folyamatra épül.

OUTPUT = tárgyi jellegétől függetlenül bármi, ami a rendszer működése során, vagy annak befejezése után **a rendszerből a környezetébe kikerül**. Az outputok teljes köre tehát magába foglal olyan kibocsátásokat is, amelyek előállítása nem célja a rendszernek, de a működés hibái vagy szabálytalanságai miatt, illetve a működés elkerülhetetlen velejárójaként létrejönnek (externális hatások).

RÁFORDÍTÁS = **naturális egységekben kifejezett** (műtrágya kg-ban, öntözővíz mm-be, információ bitekben kifejezve, stb.) **olyan input, amelynek gazdasági értéke van**, s amelynek a rendszerbe való beépítését és a rendszeren belüli felhasználását a rendszert létrehozó, működtető vagy irányító személy (szervezet) határozza meg, vagy lényegesen befolyásolja. Hasznos, de döntéssel nem befolyásolható input nem tekinthető ráfordításnak. Pl.: eső, napfény, stb.

RÁFORDÍTÁS ÁRA (Á_R) = az egységnyi ráfordítás pénzben kifejezett értéke.

KIADÁS = a **gazdasági rendszer által** ráfordítások beszerzésére, vagy más működési feltételek biztosítására **kifizetett pénzösszeg**.

KÖLTSÉG = a **felhasznált ráfordítások pénzben kifejezett értéke**. A már beszerzett, de fel nem használt ráfordítások KÉSZLET-ként vannak a rendszerben, pénzbeni értékük a KÉSZLETÉRTÉK. A költségeket az inputok jellege és a termelési folyamatban betöltött szerepük, valamint a döntési problémától függően változó, vagy állandó jellegük alapján különböző típusokba sorolják.

A költségek csoportosítása:

- költségnem (tárgyi jelleg) szerint:
  - anyagköltség (alap-, segéd-, üzemanyagok, energia, forgóeszközök, felhasznált termények, növedék- és hízóállatok);
  - bérköltség (munkabér, munkadíj);
  - közteher (társadalombiztosítási járulék);
  - értékcsökkenési leírás (állóeszközök bruttó leltári értéke után elszámolt amortizáció);

- segédüzemi költség (traktorüzem, kombájnüzem, fogat, öntözőüzem, szárítóüzem stb. költségei);
- különféle egyéb költségek (rakodási-, raktározási költségek, fuvardíjak, kártérítések, bírságok, biztosítási díjak, adók, illetékek);
- befejezetlen termelés értéke –
  - növénytermesztésben*: mezei leltár (őszi vetések, tavasziak alá végzett talajmunkák, trágyázás),
  - állattenyésztésben*: évi eleji vehem, hízó és növendék állatok értéke.
- általános költségek:
  - főágazati általános költség,
  - gazdasági vagy központi irányítási költségek.
- termelési folyamatok műveletei szerint:
  - az egyes műveletek elvégzésénél felmerült költségek.
- költségkihatás – hozamra gyakorolt hatás – szerint: állandó vagy változó.

VÁLTOZÓ KÖLTSÉG (K_v) = a termelés volumenével változó költség. A mezőgazdasági vállalati rendszerben, vagy annak egyes alrendszereiben (ágazataiban) adott időpontban döntéssel befolyásolható, módosítható elemek (erőforrás, termelési feltétel, stb.) – változtatható elemek –, által okozott költség. Másképpen ELKERÜLHETŐ KÖLTSÉG-nek is nevezik. Csak akkor merül fel, ha termelés folyik.

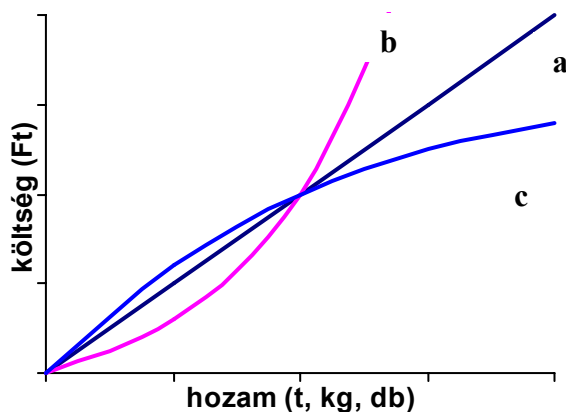
K_v lehet:

- (a) proporcionális = arányosan változó, pl. gépi munkával arányos kenő- és üzemanyag fogyasztás;
- (b) progresszív = növekvően változó, pl. műtrágya biológiai optimumon túli adagolása;
- (c) degresszív = csökkenően változó, pl. műtrágya biológiai optimum alatti adagolása, mert növeli a biológiai hatékonyságot. (ld. ábra)

ÁLLANDÓ KÖLTSÉG (K_a) = a termelés volumenével nem változó költség. A mezőgazdasági vállalati rendszerben vagy annak egyes alrendszereiben (ágazataiban) adott időpontban döntéssel nem befolyásolható, nem módosítható elemek – állandó vagy fix elemek –, által okozott költség. Ez a költség döntéssel meg nem szüntethető, nem módosítható, a termelési volumentől független, de csak egy meghatározott intervallumon belül tekinthető állandónak, mert nagysága időszakosan, lépcsőzetesen változik. Akkor is felmerül, ha a termelés nem folyik. Pl. amortizáció, bérleti díj, adminisztrációs költség, stb.

HOZAM (H) = a gazdasági tevékenység során előállított javak (termények, termékek, szolgáltatások) természetes mértékegységben kifejezett mennyisége. Olyan természetes mértékegységben számba vett output, amelynek keletkezése megfelel a rendszer céljainak (szándékának), gazdasági értéke van, és amelyet hozamként figyelembe is vesznek. A mezőgazdasági vállalatoknál különösen az ún. melléktermékeknél fordul elő, hogy hozamként nem veszik számításba azokat még akkor sem, ha valamilyen módon hasznosítják is a melléktermékeket (pl. trágya, leveles répafej, stb.).

A költségek abszolút összege

ÁTLAGOS (FAJLAGOS) HOZAM = az egységnyi ráfordításra jutó hozam.

$$\acute{A}H = \frac{H}{R}$$

ÁTLAGOS (FAJLAGOS) JÖVEDELEM = az egységnyi hozamra jutó jövedelem.

$$\acute{A}J = \frac{J}{H}$$

ÁTLAGOS (FAJLAGOS) KÖLTSÉG = az egységnyi hozamra, vagy termelési egységre jutó költség.

$$\acute{A}K = \frac{K}{H}$$

ÖNKÖLTSÉG = adott költségszerkezet mellett az egy termék előállítására (hozamegységre) jutó költség.

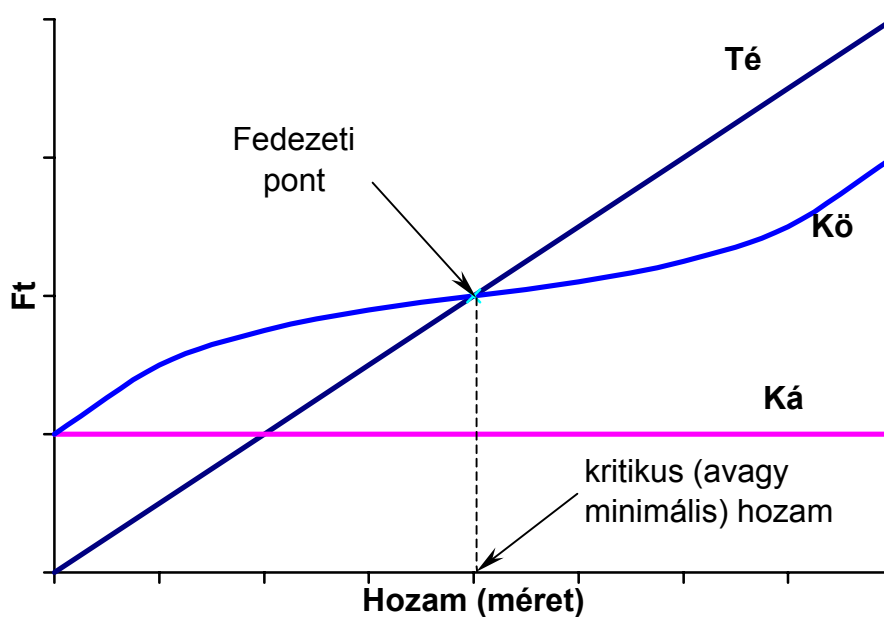
$$\text{Önköltség} = K_v / H$$

FAJLAGOS RÁFORDÍTÁS = egységnyi erőforrásra (pl. hektárra) jutó ráfordítás.

(ÁR)BEVÉTEL = a gazdasági rendszer által a külső környezetében működő más gazdasági, vagy nem gazdasági rendszerektől kapott pénzösszeg. **Realizált termelési érték.**

HOZAM ÁRA ($\acute{A}_H$) = egységnyi hozam pénzben kifejezett értéke.

Költségfedezeti diagram.

HOZAMÉRTÉK, TERMELÉSI ÉRTÉK (TÉ) = a hozam pénzben kifejezett értéke.

$$TÉ = H \times \dot{A}_H$$

FEDEZETI HOZZÁJÁRULÁS (FH) = a termelési érték és változó költség különbözete. Az állandó költségek térítésére felhasználható, ill. fedezeteként szolgáló pénzösszeg.

$$FH = TÉ - K_v$$

FEDEZETI PONT = az a pont, ahol a termelési érték (TÉ) egyenlő a termelési összköltséggel (K_δ). (ld. ábra)

FEDEZETI ÖSSZEG = az értékesítés nettó árbevételének az értékesítés elszámolt önköltségét meghaladó része a gazdasági év lezárása után. Fedezeti összeg = $TÉ - \text{szűkített költség}$.

SZŰKÍTETT KÖLTSÉG = közvetlen költség + főágazati általános költség.

MINIMÁLIS vagy KRITIKUS HOZAM (MÉRET) = a fedezeti pont eléréséhez szükséges hozamszint (méret).

NETTÓ JÖVEDELEM (NJ) = a termelési értéknek (TÉ) az összköltséget ($K_\delta = K_v + K_\delta$) meghaladó része. Ha a fedezeti hozzájárulás összege túllépi az állandó költségek nagyságát, akkor NJ keletkezik.

$$NJ = TÉ - K_\delta \qquad NJ = FH - K_\delta$$

BRUTTÓ JÖVEDELEM (BJ) = a nettó jövedelem (NJ) és a munkabérek (MB), illetve bér jellegű juttatások összege. Csak elemzési célokat szolgál, döntési kritériumként közvetlenül nem alkalmazható.

$$BJ = NJ + MB$$

GAZDASÁGI EREDMÉNY vagy JÖVEDELEM = az a **növekmény**, amellyel az outputok értéke a gazdasági rendszerek működése eredményeként meghaladja az inputok értékét. A gazdasági rendszerek **hatékony működésének** általános követelménye a **pozitív eredmény** létrehozása.

$$\text{Jövedelem} = TÉ - K_\delta$$

GAZDASÁGI HATÉKONYSÁG (GH) = a gazdasági rendszerek eredményes működését jellemző mutató, amely az outputok és az inputok értékének hányadosa.

$$GH = \frac{\text{Outputok értéke}}{\text{Inputok értéke}} > 1$$

GAZDASÁGOSSÁG = a gazdasági rendszerek eredményes működését jellemző mutató, amely a **naturális egységekben** kifejezett outputok és inputok hányadosa. Önmagában nem értelmezhető. Csak különböző technológiai változatok vagy különböző vállalatok azonos tevékenységeinek összehasonlításához használható.

JÖVEDELMEZŐSÉG = a jövedelem az elérése érdekében hozott gazdasági áldozat hány százalékát teszi ki. (Viszonyszám.)

$$\text{Jövedelmezőség} = \frac{\text{Eredmény}}{\text{Vetítési alap}} \times 100\%$$

- **Eszközarányos jövedelmezőség (%)**: (Nettó jövedelem / összes eszköz érték) x 100
- **Költségarányos jövedelmezőség (%)**: (Nettó jövedelem / összes költség) x 100
- **Termelési érték arányos jöved.** (%): (Nettó jövedelem / összes termelési érték) x 100

KÖLTSÉGSZINT = jövedelmezőségi ráta. Megmutatja, hogy 100 (pénz)egységnyi termelési értékre mennyi költség jut.

$$\text{Költségszint (\%)} = (K_\delta / TÉ) \times 100$$

AMORTIZÁCIÓ = fizikai, erkölcsi kopás (ld. értékcsökkenés).

ÉRTÉKCSÖKKENÉS = a befektetett eszközök (immateriális javak, tárgyi eszközök) elhasználódásának (avulásának) pénzben kifejezett összege. Leírása (költségként való elszámolása) történhet: teljesítményarányosan, illetve (naptári) időarányosan (lineáris, degresszív, progresszív).

FORGÓESZKÖZÖK = azon eszközök, amelyek nem tartósan, 1 évnél rövidebb ideig szolgálják a vállalkozási tevékenységet. Általában egyetlen termelési folyamatban vesznek részt.

- I. Készletek (anyagok, félkész- és késztermékek, állatok, áruk)
- II. Követelések, értékpapírok, pénzeszközök

BEFEKTETETT TÁRGYI ESZKÖZÖK = olyan eszközök, melyek a termelő folyamatban kapacitásukkal vesznek részt, tárgyi jellegüket megtartják, több termelési folyamatban szerepelnek, tartósan, 1 évnél hosszabb ideig vesznek részt a termelésben. Értékük fokozatosan megy át az új termék értékébe.

- I. Immateriális javak
- II. Tárgyi eszközök
- III. Befektetett pénzügyi eszközök

VÁLLALATI ÉRDEK = a vállalati rendszer rendező elve, a vállalathoz tartozó embereknek a vállalati tevékenységekhez fűződő érdekeltsége.

VÁLLALATI CÉL = a vállalati érdek konkrét megfogalmazása. A legalapvetőbb cél a tartós fennmaradás, a stabilitás és az eredményes működés. A stabil fennmaradáshoz elengedhetetlen a növekedés, amely az eredménye egy részének a termelésbe való visszafordításával érhető el. Szükséges lehet a határozott működési időre szóló vállalkozások létrehozása is. Folyamatosan működő mg-i vállalat célja a hosszabb időtáv alatt elérhető felhasználható eredmény időegységre jutó (átlagos) nagyságának maximalizálása.

VÁLLALATI VAGYON = azon javak összessége, amelyekre vonatkozóan a vállalat tulajdonosi jogokkal rendelkezik, s amelyeket más jogi vagy természetes személynek átruházhat.

VÁLLALATI EREDMÉNY =

$$\begin{aligned} &+ \text{PÉNZBEVÉTELEK} \\ &- \text{KIADÁSOK} \\ &+ \text{ESZKÖZ NÖVEKMÉNY} \\ &- \text{ESZKÖZ CSÖKKENÉS} \\ &\hline &+ \text{NYERESÉG vagy } - \text{VESZTESÉG} \end{aligned}$$

NYERESÉG = pozitív előjelű vállalati eredmény.

VESZTESÉG = negatív előjelű vállalati eredmény.

HOZZÁADOTT ÉRTÉK = valamely konkrét termék vagy szolgáltatás esetében a bevétel és a felhasznált anyagokra és szolgáltatásokra eszközölt kiadások különbözete. (Ezzel járul hozzá az összbevételhez.) Vállalati szinten a bevételek összegéből ki kell vonni az anyagi jellegű ráfordításokra eszközölt kiadásokat, a tartós eszközök elszámolt értékcsökkenését és a fizetett kamatokat. Az Általános Forgalmi Adó (ÁFA) koncepciója is a hozzáadott értékre épül. Az egymásra épülő tevékenységet folytató vállalkozások a náluk keletkező hozzáadott érték alapján fizetnek forgalmi adót, hiszen az általuk vásárolt áruk, anyagok vagy szolgáltatások ÁFÁ-ját visszaigényelhetik.

TERMELÉSI SZERKEZET = a vállalat ágazatai, a közöttük lévő kapcsolatok és kölcsönhatások rendszere. A mezőgazdaságban a termelési szerkezet (termék szerkezet) a gazdasági tevékenységek viszonyát, az előállított és értékesítésre szánt termékek és szolgáltatások választékát, egymáshoz viszonyított arányát fejezi ki. (Mit? Mennyit?)

TERMÉK SZERKEZET = a vállalat által kibocsátott termékek és szolgáltatások rendszere.

FŐTERMÉK = aminek az érdekében a termelés történt (pl. őszi búza, tej, lucerna, széna).

IKERTERMÉK = a főtermék mellett keletkező, de azzal (közel) egyenértékű termék (pl. született borjú, lucernamag) $\approx$ társtermék.

MELLÉKTERMÉK = a főtermék előállításával keletkező, hasznosítható, de viszonylag kis értékű termék (pl. szalma, trágya).

SPECIALIZÁCIÓ = a rendszerek szerkezetének egyszerűbbé válása.

DIVERZIFIKÁCIÓ = a rendszerek szerkezetének összetettebbé válása.

KONCENTRÁCIÓ = az erőforrások összes mennyiségének növekedése.

DEKONCENTRÁCIÓ = az erőforrások összes mennyiségének csökkenése.

Az **IDŐTÁVOK**nak a klasszikus közgazdasági elméletekben szokásos meghatározása:

a.) **RÖVIDTÁV** az az időhossz, amíg a vállalkozó az előzőleg hozott döntések következményeként (létrehozott eszközök, feltételek, stb.) még a gazdasági tevékenységekben alkalmazott technológiákat sem képes lényegesen megváltoztatni.

b.) **KÖZÉPTÁV** az olyan időtáv, amely után már bizonyos kötöttségek megszűnése lehetővé teszi a vállalkozó számára, hogy a technológiákat alapvetően megváltoztassa.

c.) **HOSSZÚTÁV** az az időtáv, amikor már minden eszköz amortizálódik, minden lényeges kötöttség megszűnik, tehát a vállalkozó szabadon dönthet a vállalkozás egészéről, beleértve a gazdálkodás teljes struktúrájának megváltoztatását is.

MEZŐGAZDASÁGI TERÜLET = a szántó, kert, gyümölcsös, szőlő és gyeper **művelési ágak** által közösen alkotott terület (mezőgazdaságilag művelt terület).

TERMŐTERÜLET = mezőgazdaságilag művelt terület + erdő, nádas, halastó.

ÖSSZTERÜLET = termőterület + mezőgazdasági művelés alól kivont terület.

Szerkesztette: Arutyunjan Alex és Kacz Károly 2.3 ver.

Felhasznált irodalom:

- Dr. Szakál Ferenc, "Vállalatgazdaságtan I.", egyetemi jegyzet, GATE, 1995.
- Dr. Szakál Ferenc, "Vállalatgazdaságtan I.", kézirat, GATE, 1998.
- Dr. Szakál Ferenc, "Gazdasági rendszerelmélet", egyetemi jegyzet, GATE, 1993.
- Dr. Illés B. Csaba – Dr. Vámosi Istvánné, gyakorlati füzetek, GATE, 1993.
- Dr. Tóth Pál, Számvitel és pénzgazdálkodás, Mezőgazda Kiadó, 1993.